

04/21

TOEKOMSTSCENARIO'S WONEN & LEVEN IN OPSTERLAND 2040

// HET VERKENNEN VAN DE TOEKOMST IN OPSTERLAND

Toelichting

Er liggen kansen voor Opsterland als aantrekkelijke woongemeente. In de krant lezen we over een mogelijke trek naar het platteland, over nieuwe waardering voor rust & ruimte en over de Lelylijn. Maar tegenover de kansen staan bedreigingen zoals afnemende voorzieningen, wegtrekkende jongeren en een verouderd woningbestand. Hoe de toekomst er daadwerkelijk uitziet, kunnen we niet met zekerheid voorspellen. De toekomst laat zich echter wel verkennen. Daarvoor is er een bewezen methode: het interactieve scenarioproces. In een interactief scenarioproces ontwerpen onderzoekers samen met een groep van direct betrokkenen een aantal mogelijke scripts voor de toekomst.

Interactief scenarioproces

In het najaar van 2020 zijn het Fries Sociaal Planbureau (FSP) en de gemeenteraad van Opsterland een interactief scenarioproces gestart. Een aantal onderzoekers en een kerngroep, bestaande uit (overwegend) fractievoorzitters, hebben in vier bijeenkomsten vier scenario's ontwikkeld. De scenario's hebben een verhalende vorm en zijn bedoeld om een beeld te scheppen van het toekomstige wonen & leven in Opsterland van 2040.

Waarom scenarioplannen?

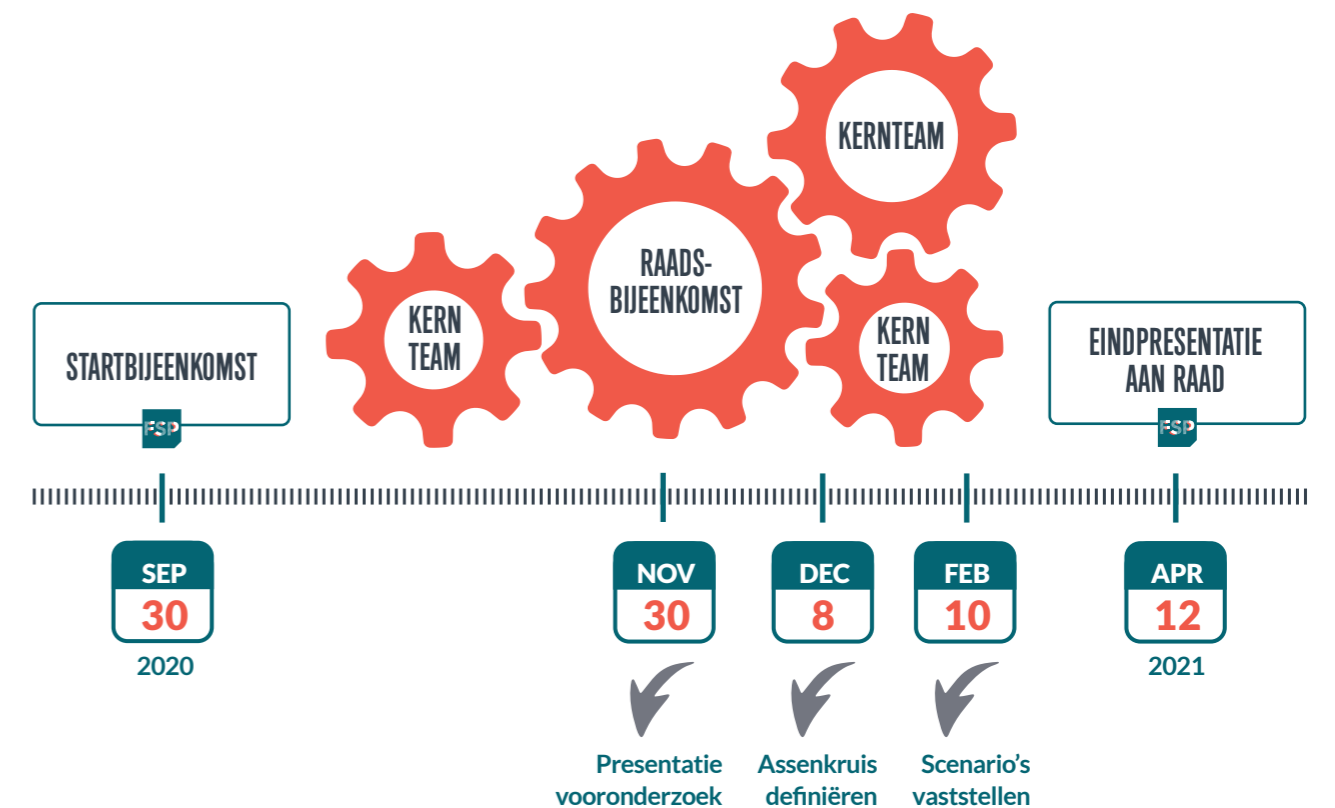
We leven in een wereld die continu in beweging is. Onze leefwereld verandert in een hoger tempo dan ooit en dat brengt grote onzekerheid en complexiteit met zich mee. Het helpt om strategisch vooruit te kijken, vroegtijdig veranderingen te signaleren en er op in te kunnen spelen. Scenarioplanning stelt ons in staat om niet alleen over de korte, maar ook over de lange termijn na te denken. In dit rapport worden vier scenario's gepresenteerd. Het doel van deze scenario's is om beter op de toekomst van wonen en leven in Opsterland voorbereid te zijn. Het is niet alleen een kwestie van het scenario kiezen dat het meeste aanspreekt. Scenario's helpen om het gesprek over wenselijke en mogelijke toekomst aan te gaan. Scenario's helpen om in het nu en in de toekomst wendbaar te zijn, om in te kunnen spelen op verandering. Daarom zijn deze scenario's pas het begin. Het is belangrijk om ook in de toekomst op basis van de scenario's te monitoren en bij te sturen.

Vooronderzoek

De scenario's rusten op vooronderzoek dat opvraagbaar is bij het FSP. Onderdeel van dat vooronderzoek was een DESTEP-analyse. Met deze analyse zijn de macro-ontwikkelingen voor zes domeinen in beeld gebracht: demografisch, economisch, sociaal-cultureel, technologisch, ecologisch en politiek. Daarnaast zijn verhuisbewegingen geanalyseerd: op basis van microdata van het CBS is onderzocht hoeveel mensen zich vestigden en vertrokken, met daarbij ook aandacht voor verhuisstromen tussen kernen in Opsterland. De data zijn aangevuld met interviews waarin de motieven voor vestiging en vertrek zijn onderzocht. Bij de uitwerking van de scenario's wordt gesteund op de resultaten van dit vooronderzoek.

// HOE DE SCENARIO'S TOT STAND ZIJN GEKOMEN

De scenario's voor Opsterland zijn begonnen met een assenkruis. De assen zijn bepaald door de twee meest onzekere processen ten aanzien van de toekomst te definiëren. Voor het wonen & leven is dat in eerste instantie de demografische ontwikkeling: zal de bevolking in Opsterland (licht) stijgen of (licht) dalen? De andere onzekerheid is de onderliggende waarden waarmee mensen hun woonplek kiezen. De waarden kunnen gericht zijn op het primaire levensonderhoud, waarbij keuzes zijn gebaseerd op de nabijheid van zorg, werk en onderwijs. Maar waarden kunnen ook gericht zijn op levensstijl. De keuze voor een woonplek hangt dan samen met een manier van leven gericht op secundaire behoeften zoals vrijheid, rust & ruimte, lokale verbondenheid en/of nabijheid van familie en vrienden. Voor beide assen geldt: de toekomst kan overhellen naar beide zijden van het spectrum. Als je de assen kruist, krijgt je vier kwadranten (zie achterzijde). Met behulp van dialoog en discussie met de gemeenteraadsleden hebben de onderzoekers deze kwadranten ingevuld.

1. SOBER EN CREATIEF

Het calculerende scenario

Het is 2040, de bevolking neemt langzaam maar zeker in omvang af door vergrijzing en het vertrek van jonge inwoners naar grotere plaatsen. De lokale economie is nog altijd niet volledig hersteld van de faillissementen en bezuinigingen uit de nasleep van de coronacrisis. Schaarre nieuwbouw wordt geleid door woningcorporaties en gaat gepaard met de herstructurering van dorpen en wijken. Er wordt gediscussieerd over het MKB en het revitaliseren van leegstaand agrarisch vastgoed. Maar door een gebrek aan financiële slagkracht wordt er nauwelijks economisch beleid gevoerd. Mede gedwongen door een krappe overheidsbeurs wordt lokaal initiatief steeds belangrijker.

Inwoners en bestuurders zitten niet bij de pakken neer. In tegendeel: er wordt uiterst proactief gehandeld, er is veel creativiteit. Burgers zoeken samen met overheden, bedrijven en kennisinstellingen naar efficiënte oplossingen. De mobiliteit wordt met name gestimuleerd door de aanleg van snelle fietspaden en slimme aanpassingen van het lokale wegennet. Huur- en private woningen zijn energiezuiniger en levensloopbestendiger gemaakt. Ook op de vergrijzing wordt creatief en calculerend gereageerd. Burgers hebben een uitruilsysteem opgezet voor ouderenzorg en mantelzorg.

Voorzieningen voor zorg, onderwijs en (dagelijkse) levensbehoeften raken meer geconcentreerd in de grote kernen als Gorredijk. In de kleinere dorpen wordt het aantal voorzieningen overgelaten aan de gemeenschap. Lokaal initiatief is hier het sleutelwoord. De gemeente speelt hierin vooral een faciliterende rol. Zo stelt ze een 'opbouwwerker 2.0' aan. Deze functionaris verbindt nieuw burgerinitiatief met reeds bestaande projecten en commerciële bedrijven. Hoewel dit leidt tot parels van burgerinitiatief vindt over het algemeen een verschraving van voorzieningen in kleine kernen plaats.

Grootste ontwikkelingen

- Bevolking daalt langzaam maar gestaag
- Lichte afname van het aantal winkels en bedrijven
- Burgers handelen proactief en calculerend, gemeente faciliteert
- Samenwerking tussen burgers, bedrijven, overheden en kennisinstellingen
- Voorzieningen concentreren in Gorredijk
- Verbeterende lokale autowegen en snelle fietspaden
- Zorg deelinitiatief/uitruilsysteem en mobiliteits-subsidies voor senioren

2. EXPANSIEVE ONTWIKKELING

Het uitbundige scenario

Het is 2040, het inwonersaantal in gemeente Opsterland groeit door nieuwkomers uit de stads-regio Groningen, het overbevolkte westen van het land en Fryslân zelf. Voor de nieuwkomers is de betaalbaarheid van de woningen en bereikbaarheid met omliggende regio's een vestigingsfactor. Woningcorporaties en projectontwikkelaars bouwen één- en tweepersoonswoningen om aan de gegroeide vraag te voldoen. De woningen worden geclusterd in nieuwe wijkes aan de randen van de grotere kernen, waaronder Gorredijk. De ruimtelijke concentratie van nieuwkomers werkt door in sociale verschillen: er ontstaat een contrast tussen 'import' en vermeende 'echte' dorpsbewoners. Door doortastend optreden van de overheid zijn ouderen verleid om naar moderne appartementen te trekken, zodat hun grotere eengezinswoningen vrijkomen voor nieuwe gezinnen.

Diverse overheden trekken hun beurs om de bereikbaarheid te versterken. Er wordt geïnvesteerd in slimme infrastructuur zoals een elektrisch oplaadnetwerk voor fiets, auto en scootmobiel, en een fijnmazig netwerk van verschillende mobiliteitsvormen. Dit zorgt voor een hoogwaardig mobiliteitsnetwerk in de regio. Het aantal agrarische bedrijven is geslonken, mede door de post-coronarecessie, maar ook door regulerende overheidsmaatregelen. De toekomst biedt veel kansen voor verbrede landbouw en landschapsbeheer.

Voorzieningen zijn over het algemeen goed op orde, hoewel de detailhandel is afgenomen. Alleen Gorredijk behoudt zijn bovenlokale verzorgingsfunctie. Toch is er in de bedrijventerreinen geïnvesteerd, met een focus op duurzame en circulaire economie. Het MKB wordt gestimuleerd om te blijven of zich te vestigen in Opsterland. Onder de inwoners van Opsterland hebben nieuwe digitale stemgelegenheden geleid tot een groei in digitale directe democratie, waarbij de burger mee kan beslissen met de gemeentelijke financiële bestedingen en nieuwe beleid.

Grootste ontwikkelingen

- Ontwikkel- en innovatieruimte voor projectontwikkelaars en corporaties
- Betaalbaarheid en bereikbaarheid zijn vestigingsfactoren
- Concentratie van wonen en voorzieningen
- Nieuwe wijken voor nieuwe bewoners – segregatie tussen oude en nieuwe bewoners
- Moderne appartementen en bungalows voor senioren
- Investing focust op eigen mobiliteit en autonome innovatie
- (Agrarische) bedrijven blijven stabiel, met investeren en innoveren als vooruitzicht

3. GROEIEN & BLOEIEN

Het leefkuil scenario

Het is 2040, de bevolking in Opsterland is aan het groeien. De sfeer, het veelzijdige landschap en de ruimte maken dat de gemeente veel te bieden heeft. Jongeren vinden de binding en vrijheid belangrijke voordelen die het blijven de moeite waard maken. Nieuwkomers op zoek naar rust en natuurschoon knappen oude huizen op. Opvallend vaak zijn het jonge gezinnen die voor een kleine kern kiezen: digitaal thuiswerken en nieuwe investeringen in mobiliteit maken dat Opsterlanders veel meer banen binnen handbereik hebben.

In alle kernen worden woningen gebouwd die passen bij de omgeving en individuele voorkeur. In Gorredijk bouwen wooncorporaties voornamelijk starterswoningen, terwijl de kleine kernen meer gezinswoningen krijgen. Het eigen karakter van elke kern wordt versterkt. Sommige dorpen zijn erg ingesteld op saamhorigheid, andere dorpen bewaren juist de individuele ruimte en vrijheid. Deze lokale verschillen worden erkend en gekoesterd.

Het risico van ieders eigen leefkuil is dat democratische besluitvorming moeilijker wordt. Daarom worden geregeld bijeenkomsten georganiseerd voor inwoners; de afstand tussen burger en bestuur is klein. Inwoners onderhouden samen met beheerders de natuurgebieden en het landschap. Burgers zijn ook nauw betrokken bij agrarische bedrijven, waar dagactiviteiten en zomerscholen voor het leren van de Friese taal plaatsvinden. Op het gebied van mobiliteit werken burgers samen met de overheid om te investeren in een innovatief netwerk op basis van autonome technologie en deelmobiliteit, zoals zelfrijdende taxi's. Dit is een groot voordeel voor de zelfredzaamheid van de senioren die in de kleinere kernen wonen.

Grootste ontwikkelingen

- Nieuw- en verbouw vanuit verschillende levensstijlen
- Er wordt actief geïnvesteerd in burgerinitiatieven
- Goede voorzieningen voor mobiliteit en snel internet
- Groeiende bevolking door blijvers en nieuwkomers
- Alle kernen hebben een eigen karakter met bijbehorend verschillende types inwoners
- Directe democratie neemt toe
- Coöperatief beheer natuurgebieden
- Relaties tussen boer en burger zijn veelzijdig

4. SAMEN VOOR DE LEEFBAARHEID

Het improviserende scenario

Het is 2040, de bevolking van gemeente Opsterland blijft langzaam maar gestaag dalen. De inwoners zetten alles op alles om de gemeenschap sterk te houden. Lokale initiatieven, gesteund door de overheid, bieden jongeren werk en woningen. Hiermee lukt het een deel van hen te houden. Het landelijke karakter wordt gekoesterd en vormt een belangrijk deel van de Opsterlandse identiteit.

Toch zijn de gevolgen van de bevolkingskrimp merkbaar, vooral in de kleine kernen. Gedreven door een besef van saamhorigheid en wederkerigheid zetten veel inwoners zich in voor de *Mienskip*, als mantelzorger, vrijwilliger en/of bestuurder. Een trouwe groep van maatschappelijk actieven zorgt voor het behoud van voorzieningen. Zij houden met kunst en vliegwerk het dorps-huis en het verenigingsleven overeind, hoewel het aanbod per kern wisselt. Een gebrek aan kroegtjagers heeft het dorpscafé geheel doen verdwijnen. Jaarlijks terugkerende evenementen zoals Koningsdag en jaarmarkt zorgen voor momenten van ontmoeting.

Technologische innovatie en de coöperatieve organisatievorm gaan hand-in-hand. De traditie van collectieve, duurzame energieopwekking wordt voortgezet. De energicoöperaties profiteren van vrijkomende grondoppervlaktes die hun agrarische functie verloren hebben. De SRV 2.0, een elektrische buurtbus met winkel- en bibliotheekfunctie, pendelt tussen de dorpen. Oud vastgoed wordt gebruikt voor nieuwe functies. Een boerderij is bijvoorbeeld getransformeerd in een buurthuis met dagactiviteiten voor senioren. De overheid faciliteert multi-generatieel wonen door het toestaan van woningsplitsing en door ondersteuning van burgerinitiatief van onderop.

Grootste ontwikkelingen

- Innovatieve woonoplossingen rondom zorg en welzijn
- Aanhoudende krimp maar ook een sterk Mienskips-gevoel
- Kleine kernen werken samen om voorzieningen te verdelen (natuur, onderwijs, sport, supermarkt)
- Kleine kernen hebben het zwaar, maar door coöperatieve initiatieven blijft leefbaarheid hoog
- Nieuw beleid ondersteunt actief innovatieve oplossingen van burgers
- Groei extramuraal en multi-generatieel wonen en woningsplitsing waardoor zorg senioren kan worden opgevangen

Revalidatie
Friesland

Expansieve scenario

- Ontwikkel- en innovatieruimte voor project-ontwikkelaars en corporaties.
- Betaalbaarheid en zijn vestigingsfactoren.
- Concentratie van wonen en voorzieningen in grote kernen.
- Nieuwe wijken voor nieuwe bewoners – segregatie tussen oude en nieuwe bewoners.
- Moderne appartementen en bungalows voor senioren.
- Investerings focus op eigen mobiliteit en autonome innovatie.
- (Agrarische) bedrijven blijven stabiel, met investeren en innoveren als bereikbaarheid vooruitzicht.

GROEI

DEMOGRAFIE

Leefkuil scenario

- Nieuw- en verbouw vanuit verschillende levensstijlen.
- Er wordt actief geïnvesteerd in burgerinitiatieven.
- Goede voorzieningen voor mobiliteit en snel internet.
- Groeiende bevolking door blijvers en nieuwkomers.
- Alle kernen hebben een eigen karakter met bijbehorend verschillende types inwoners.
- Directe democratie neemt toe.

LEVENSONDERHOUD

WAARDEORIENTATIE

LEVENSTIJL

Calculerende scenario

- Bevolking daalt langzaam maar gestaag.
- Lichte afname van het aantal winkels en bedrijven in kleinere kernen.
- Burgers handelen proactief en calculerend, gemeente faciliteert.
- Samenwerking tussen grotere groepen burgers, bedrijven en overheden.
- Voorzieningen concentreren in Gorredijk.
- Verbeterende lokale autowegen en snelle fietspaden.
- Zorg deelinitiatief/uitruilsysteem en mobiliteits-subsidies voor senioren.

DEMOGRAFIE

KRIMP

Improviserende scenario

- Beleid ondersteunt burgerkracht op basis van kwaliteit in plaats van kwantiteit.
- Innovatieve woonoplossingen rondom zorg en welzijn.
- Aanhoudende krimp maar ook een sterk Mienskips-gevoel.
- Kleine kernen werken samen om voorzieningen te verdelen (natuur, onderwijs, sport, supermarkt).
- Door coöperatieve initiatieven blijft leefbaarheid hoog.
- Groei extramuraal, multi-generatieel wonen en woonsplitsing.

// TIPS VOOR HET GEBRUIK VAN DE SCENARIO'S:

1. Kies niet één van de vier scenario's uit als dé toekomst en wacht totdat dit uitkomt, maar gebruik de toekomstscenario's als vier mogelijke toekomst: ze kunnen alle vier waarheid worden. Vraag je af hoe te handelen als deze toekomst waarheid wordt.
2. Zie de scenario's als instrument om samen het gesprek over de toekomst te voeren en niet als instrument om de verschillen tussen de partijen duidelijk te maken.
3. Gebruik de scenario's als basis voor innovaties en nieuw beleid.
4. Houd een vinger aan de pols: zorg ervoor dat de toekomstscenario's worden gemonitord en bijgesteld. Welk van de scenario's is dominant? Is bijstelling nodig? Zitten er verouderde elementen in en/of hebben er gebeurtenissen plaatsgevonden die van essentiële invloed zijn op een of meerdere scenario's?

COLOFON

'Toekomstscenario's Wonen & Leven in Opsterland 2040' is een publicatie van het Fries Sociaal Planbureau, april 2021.

Aan deze publicatie werkten mee: Jesse David Marinus, Marijn Molema, Sjaak Moerman en Petra de Jong (Fries Sociaal Planbureau) en Saar van der Spek (Ontroerende zaken, begeleiding en advies).

Met dank aan: leden van de kerngroep, grotendeels bestaande uit de fractievoorzitters van de gemeenteraad van Opsterland.

Fries Sociaal Planbureau
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@fsp.nl
www.fsp.nl